

ХАЛЪМГ ҮНН

Советск Союзин Коммунистическ партин Халъмг танъгчин болн Элст балгсна комитетсин куч-көлсчирин депутатирин Танъгчин болн балгсна Советсин газет

№ 73 (2906)

1957 дж. августин 25

Үннь 20 деншг

Зун гектар селанә эдл-ахун газрт мал-агърусна эдл-уушиг ик кемджәтәгъяр кедж гаргьснднь болн 1956 джилд, дакад 1957 джилин тӯрун брәлд тер эдл-уушиг государствд орулдж бгльгиг икдүлснднь Ленинградск областин кесг олт колхозникудиг, МТС-н болн совхоз-мудин көдлмшчириг, селанә эдл-ахун специалистчириг, партийн, советск болн селанә эдл-ахун органсин көдләчириг СССР-н Деед Советин Президиум орденсар болн медальмудәр ачлв.

Цуг бийнь 925 күн ачлгдв.

(ТАСС)

Селанә Советмүдин ик төрмүд

Куч-көлсчирин депутатирин баарн газрмудин Советмүдин дунд селанә Советмүдин авч баах зәнн йир ик. Селанә Советмүд—амин олт депутатир сунъгьдг, олт сай куч-көлсчир тал дөрхн баадж, теднлә тас-рлан уга бат залгьлдата баадмн. Советск социалистическ демократизмг улм цааранднь өддүлхд селанә Советмүдин көдлмшинь ясулгьн ончта чир зүүдженә.

Одахн РСФСР-н Деед Советин Президиум, Российск Федерацин куч-көлсчирин депутатирин селанә Советмүдин ода баах Положениг хәләдд, сольвр орулх тәр тәвдж куу-з. Тер Положениг орулгдсн сольврмуд батлгдх болв.

Мана Коммунистическ партин зааврар тер шин Положениг селанә Советмүдин зөвинь болн даалгьврмудинь зөвар икдүлгьн темдлгддженә. Селанә Советмүдин өмн ик төрмүд тәвгдженә. Тер зөв болн даалгьврмудан дигтә сәанәр куцәдд, селанә Советмүд социалистическ тосхлгд олт амтсиг бүрдәд орлулгьн улм ясулхмн.

Селанә Советмүд шин Положениг иштә, эврәннь медлин газрт баах колхозмудин, совхозмудин, промышленн предприятиясин болн культурн учрежденисин көдлмшинь гуунар шуудж, эврәннь заавран бгч адмн. Эднә гардач улсин тооцагьинь сонъсад, эдл-ахун болн культурн тосхлтин халхар өмннь зогсддх төрмүдән куцәлгьнднь дөнъ-нөкдән кургх зөвтә.

Селанә Советмүд колхозмуд совхозмуд, бригадс, фермс хоорнд социалистическ дөрлдә бурдәхмн гидж шин Положениг келгдженә. Эннь—шин ик даалгьвр. Урднь болхла эн төрт селанә Советмүд багъар оньган тәвдг баасмн. Ода тер уурх учрта. Социалистическ дөрлдәнд селанә эдл-ахун көдләчириг бргнәр, шунмгъагар орлулгьн—селанә Советмүдин бдр болгьн килмджен тухах тәр.

Культурн тосхлтин халхар селанә Советмүдин деер ик даалгьвр тәвгдженә. Күн болгьнд долан джилә сургуль эрк биш дасгьх загаг куцәлгь эдн тетгхмн, школмудин, шанъгъагар школд куукуд орулгьна, бичкдүдин асрмджин гермүдин, бичкдүдин садмудин көдлмшиг шуудж хәләдг болхмн. Куч-көлсчирин

төлә научн медрлин докладс, лекцс, куундврмуд бурдәдд, колхозникуд болн совхозин көдлмшчир дунд агротехническ, зоотехническ сургьмд бурдәхд дөнъ-нөкдән бгх зөвтә. Олт-амтсиг культурн баадлин тетгльгь келгьнд селанә Советмүд онц оньган тухах зөвтә.

Селанә Советмүдин зөвинь болн даалгьвринь икдүлгьн теднә көдлмшинь ясулгь, шунмгъалхнь лавта. Советмүдин көдлмшинь өддүлхд селанә дәр цуг көдлмшинь йовуднь яерх, колхозмуд, совхозмуд, промышленн предприятия болн культурн учрежденис сәанәр көдлцәдг болх. Советмүд куч-көлсчир тал улм дөрхн, теднлә ницнъгъу, залгьлдата кевәр көдлгд болх, депутатирин шунмгъань бсх.

Мана Халъмг танъгьч селанә 54 Советмүд баанә. Эднә кедж куцәдд йовх көдлмшинь делгу ик. Эдн дотр йилгьу сәанәр көдлцәдд йовхнь чигн баанә. Улгүрнь, Яшалтинск района Березовск селанә Совет (ахлачнь ур Г. П. Соловьянов) ус, ноос болн бидг государствд бгльгьнә болн хулдд авлгьна джилә зураг болзгань урд куцәлгь тетгв. Мөнъг цуглулгьна болн куч-көлсчир государствд продукд орулдж бгльгьнә зура давулдж куцәлгьгиг Сарпинск района Обилениск селанә Совет (ахлачнь ур И. С. Цицилин) тетгв.

Болв иигдд сәанәр селанә Советмүд цугтан көдлмшән кеджәхмн уга. Приютненск, Юстинск нань чигн райодин селанә зәрм Советмүд даалгьврн муугъар куцәдд йовна, олт-амтсиг бурдәдд, партин болн правительствин тәвджәх төрмүд куцәлгьнд сулар орлулгьна.

Селанә Советмүдин туск шин Положениг бийнь эврәнн теднә көдлмшиг оньгдарулад, ясад оршго. Партийн организац болн райодин куцәгч комитетс тедниг гардлгьн чанъгъах, нөкдән ясулх зөвтә. Селанә Советмүдиг гарддд йовх улсин медрлин, дамшлтинь өддүлгьнд ик оньг килмджен тухахмн.

Өбрддд йовх Алдр Октябрьск социалистическ революцин 40-ч джилин бониг угтдд келддд йовх социалистическ дөрлдәг улм бргнәр делгүрдд, селанә Советмүд ода өмнән зогсддх төрмүдән куцәлгьнд шин дииврмуд бәрцәх зөвтә.

Аца ачдг шин автомашин кегдженә

МИАСС (Челябинск область), августин 22. (ТАСС). Уральск автомобилнь заводт, заводин конструктормудин шиндждд гуудхсн, шин конструктор кегдсн ацана автомашинә дамшлтта улгүрмүд кегдв. Эн машин ик шулун йовдлта. Энүнә өмннь болн арднь йовуд бгдг көшүрмүд баанә, моторнь болхла 98 мөрнә чидлтә, 3,5 тонн аца даалж чадхмн. Шулунарн болхла—негчастан 75 километр йовна.

Шин маркар кегдсн ацана машинг август сарин шинәр хаалгь уга газрар йовулдд завод эклдж сбрдженә. Ода иим хойр автомашин хасгин нутгин хаалгь уга райодин негдннь йовулгдсн баанә, шин ургьцин буудә зөблгьнд тер машидиг сбрхмн.

Дакад дамшлтин хойр автомашин дөрхн бдрмүдәс орнугар уг хаалгьд йовулгдн гидж баанә.

Орн-нутгин индустриальн күчтә көрнъг

ХАБАРОВСК, августин 22. (ТАСС). Урд цагт Хабаровск край хаана Арәсан ард үлдсн, харнъгъу зах билә. Крайин цуг фабрикин болн заводин промышленность Хабаровск балгьснд баадг баасмн. Пиив кедж заводас, теермсәс, кирпич кедж заводас болн тәмкин фабрикас тер промышленность тогтсн билә. Орс-Япон хойрин дән болсна хөбн, эн крайин толгьалджен хаана чиновникүд, Аляскла әлләр, газадин орлудин улст хулдчкхмн гидж кесг дакдд төртәвсн мөн. Эн төртәвхләрн тедн иигдд келдг баасмн: эн край эзлгдд эдлгдд уга, баадг амтн уга, „джил болгьн 60 сайарслнь мөнъгнә гару бгхәс биш“ нань юм бгхш.

Советин йосна джилмүдт куч-көлсчир Коммунистическ партин гардврар Хабаровск крайин күчтә ик индустриальн базд хуврәв. Ода уунд ик джанъгьрта машинг кегднә, чиртә болд, голмудар болн тенъгсар йовдг кермс, мотормуд

кегднә, нүүрс болн бнъгтә металл гаргьдд авгдн. Теплоозерск цемент болн Хабаровск кабель Ангарск каскад тосхлгьнд ода. Маши кедг Хабаровск заводин кесн трубомаханизмәр Уралин, Среднеазиятск республиксин, тер мет Народн Китдин, иньг-амрг Индин болн талдан чигн орн-нутгин предприятиясиг тетгдженә. Народн Демократическ Кореюр эндәс мод зөблгьн улм-улмар бсәд йовна.

Хабаровск крайд күнд промышленностин багь биш предприятияс баанә, теднә ик зунь 30 джил болад чигн уга. Тосхлгьна оборудовань кедг, железобетонар кегдд кесг олт зүсн оборудовань хамцулдж белддг, нань-чигн оборудовань белддг „Амуркабель“ гидж заводмуд уунд тосхлгдженә. Ода көдлджәх предприятияс улм ясулгддженә. Маши кедж заводин коллектив сүл тавн джилин эргид 20-гар зүсн шин турбомашин кедж гаргьддг дасдж авб.

Мал үвлзүллгьнд белдлгьнә сара көдлмшин зәрм дигнь

КПСС-н Халъмг танъгьчин комитетин болн танъгьчин куцәгч комитетин шиидврәр, мал үвлзүллгьнд белдлгьнә сара көдлмш июлин 15-с авн августин 15 күртл кегдсн. Мал бсгльгьнд болн энүнәс авгддг эдл-уш өддүлхд—үвд сән белдвр бурдәдд, мал сәанәр үвлзүлдд гаргьлгьн эркн чиртә төр болдг.

Яшалтинск района колхозмуд болн совхозмуд августин тӯрунък арвн хонгин эргид 21 минъгьн тонн бсв болн солод белддд авцхадж, дакад 6200 тонн силос дардж. Эн район бсв белдх зурагьн 37 процент күргдд, силос дарлгьна зурагьн 42 процент күргдд куцәснд, КПСС-ин Халъмг Танъгьчин Комитетин болн танъгьчин куцәгч комитетин дамдждд бгддг Улан тугар ачлгдв.

Приютненск района 4-ч номертә совхоз (директорнь ур Кисилев)малд хот белдлгьнә көдлмшиг сән бурдәмдддг кедж куцәдд йовна. Цуг хадсн бсән мал үвлзүлх газрур зөбдд хурачксн баанә. Мал үвлзүллгьнд белдлгьнә сара көдлмшин цагла 15 минъгьн тонн невр бсв хаддд бел кедж.

Целинн района „Западный“ совхоз, Приютненск района 108 номертә совхоз малин

хот-хол белдлгьнә көдлмшиг ик сән бурдәмдддг кедж куцәв.

Болв кесг олт селанә эдл-ахун гардачир мал үвлзүллгьнд белдлгьнә сара көдлмш оньган эс бгсн учрар малдан хот-хол багъар белддд авцхадж.

Целинн района „Родина“ гидг колхоз августин 15 күртл малин хот-хол белдлгьнә зурагьн зугл 24 процент куцәдд, мал үвлзүллгьнд белдлгьнә сара көдлмшин цагт 340 тонн бсв белддд, цуг куцәх зурань 4,7 процент бсдд. „Родина“ гидг колхозин ахлач ур Вдовин болн МТС-н директор ур Маньтиков арвн тавн хонгас нааран 5730 гектар тәрә хурачксн газрас кедү тонн солод гарчакхинь тоолдж районд зәнъгльдд чадцхаш.

Элистинск колхозмуд мал үвлзүллгьнә белдвр ик сулар кедж йовцхана. Эн Элистинск дөрвн колхозмуд малдан хот белдх зурагьн зугл 12,7 процент куцәдд. „Страна Советов“, Ленинә, Сталинә нертә, „Победа“ гидг колхозмуд цуг хөбдән Хар газрт үвлзүлхәр тоолдддхана. Цуг хөбдән Хар газрт үвлзүлхәр тоолдддхала, эртәснь тедн белдвр кедж, урлин туршарт күрмгәр хот-хоолинь боля хаша-хаацинь белдх баасмн.

Болв, эн колхозмудин ахлачир ода чигн мал үвлзүллгьнә белдвр ик эклдж кегьад уга. Эн дуту-дундиг ахр цагин эргид ясулдж, мал үвлзүллгьнә көдлмшиг шунмгъагар кедж, куцәх—эркн төр.

Целинн района „Балковский“, Приозерн района „Сарпа“, „Северный“ болн Чкаловин нертә совхозмуд ода күртл мал үвлзх үвлзньгүр малин хот-хол зөбдд хуралгьна көдлмшиг эклдж кегьад уга.

Танъгьчин нег чигн колхозмуд болн совхозмуд Хар газр тал үвлзх малд бсв зөбдд белдлгьнә көдлмш эклдж кегьад уга.

Зәрм колхозмудин болн совхозмудин гардачир мал үвлзүллгьнә белдвр аньхун йовдл гаргьад баасн учрар, ода чигн малд күрм хот-хол белддд авад уга баацхәнә. Иим хаджгьр йовдл цааранднь эс гаргьхин кергт, эврәннь күчн-чидлән, эв-аргьн хәләдд, малин хот үвлин туршарт элвгәр күрдгәр, дакад дулан хаша-хаацс белдх эркн төр белддженә. Эн хамгиг куцәхин төлә цуг колхозникудиг, совхозин көдлмшчириг болн көдлмш кедж чадх селанә амтсиг шуунулдж ахр цагин эргид мал үвлзүллгьнд сәанәр белдвр кедж, куцәх кергтә.

Э. МАНДЖИЕВ.

Уулд кегдддд асфальтированн хаалгь

ФРУНЗЕ, августин 22. (ТАСС). Фрунзе — Ош хоорнд бргн чолун хаалгьин лент улм цааран уулур орад йовна, тер хаалгьин тосхлгьн эн тавн джилин чилгчәр дуусдхмн. Киргизин эн ик магистралин 180 гар километр хаалгь ода белн болчксн баанә.

Ондр ик уулта, күчр зовльнъгта газрт кегдддд машин гуудг асфальтированн хаалгьин шин магистраль, республикин газриг ар узгәснь өмн узг талагшан керчәд, ода көдлджәх кесг магистральмудла негдхмн.

ПАРТИЙН ТӨРМҮД

**Зональн парторганизацин
көдлмшин дамшлтас**

Хальмгуд болн Улан Церг

Мало-Дербетовск МТС-н медлд „Путь к Коммунизму“ болн Ильичин нертә колхозмуд баяна. Колхозмуд тал партийн гардвр өөрткхин төлә эн МТС деер партийн баг бүрдәгдсн.

1955 джилд мана баг гархд, эн колхозмудин болн МТС-н көдлмшн ик сул болсн учрар КПСС-н райком эврәнн шиндврәр МТС-н эклц парторганизацн сегләтр үр И. И. Козловиг көдлмшән султхла, МТС-н директориг партин членә, членә, кандидат буулгъла.

1955—1956 джилмүдин үвлин хөбт бийдн колхозмудин көдлмш дегд му болсн учрар колхозникуд, нег үлү хөбчнр, чиддән иидгән уурад, талдан газрур гарлдад баяв. Эн учрар бидн көдлмшиг оньгаруулж, олн амтн дундцәлгьврн дегрүлгьнәс эклвлн. Активлә сән көдлмш кедж, бригадирмүдин, МТФ болн ОТФ гарддж йовх улсин даалгьврнн өбдлүлхнн төлә көдлмш делгрүвлн.

Партийн баг көдлмшән оньгаруулад, гардврн ясуулсна ашдн урдн зурагьан эс күцәдг МТС, 1956 джилин хаврин таранә көдлмшән 131 процент күцәв, 60 тонн горюч әрвлв, 150 миньгн арслнға машинд ясхд кергтә запчасть әрвлв. МТС колхозмудла хамдан 120 миньгн центнер өвс белдв, 1955 джилинәр болхла эн 3 холван ик болв. 1955 джилинәр болхла хойр холван ик ургьц авб.

Эврә трактористнр хәтәр болад, энд-тендәс ирдж көдлжәсн трактористнр йовджд одад баядг учрар, 1956 джилин намр партийн багин селвгәр, МТС 3 сара трактористнрин курс секәд, тер курст эврәнн колхозникуд сургьад, 3 сарин эргид 40 трактористнр белдв. Эврә колхозникудасн трактористнр белдснә ашдн, трактормуд хойр селгәгьәр көдлдг теткдв.

Колхозмудин болн МТС-н партийн хурт болсн цагт эркән уга КПСС-н райкомин зональн сегләтр, эс гидж инструктор орлцна. Хуртг күүндх төрмүд урдасн белдгднә. Зональн партийн баг, урдн олзлгдәд уга эв-аргь олдж көдлмшт орулхд ик оньган тусхана. Улгүрн, нидн джил „Путь к коммунизму“ колхозин ах хөбчнр Бутенко

Н. И., Лопатин, Чернявский эн эврәнн чидләр үвлд күрх малин хот белднәвдн гидж бийдән даалгьвр авцхав. Эн селвәриг ик чинртәгьинн тооллад, зональн партийн баг талин колхозмудар тархав.

Партийн багин селвгәр, ясврт орх зөвтә трактормудин брәлинь өмнәсн цуцдж, ямаран ясвр кергтәгьинн толрхалдж медж авдг дамшлт МТС олзлв. Эн учрар белдвр сәәнәр кедлв, МТС запчасть эртәсн белддж авб. Энүнә ашдн 1957 джилин февралн 20-д трактормуд ясгддж дуусгдв. Февраль сарас авн ода күртл КПСС-н райкомин бюро, дамдждж өггдг Улан тугиг сар болгьн эн МТС-д, көдлмшәрн сән диилвр күцсндн үлдәгьәд баянә.

Мало-Дербетовск МТС болн терүнә медлд баядг колхозмуд селәнә эдл-ахун эн джилә көдлмшән болзлань күцәджәхәнә. Ода деерән өвс белджәнә, силос булджана.

Партийн баг өвс белдлгьнә көдлмшиг шулуудлхнн төлә месячник зарлв. Эн месячник болдж йовх өдрмүдт МТС, колхозмудин болн талдан чигн организацнн амтсиг воскресник келгьнд өргнәр орлцулвдн. Воскресникн замд утуршдан 8149 центнер өвсн овалгдв, эн тоогьас МТС көдләчнр 4799 центнер овалв. Онц сәәнәр көдлсн Жидкон, Убушиевин, Бавадурувин, нань чигн улсин бригадс.

Зональн партийн баг эклц парторганизацла хамдан ондундин политическ цәәлгьврн көдлмш делгрүлсн төләдән күч-көлснә диг-даран өбдлүлгдв, олн колхозникуд кеджәх көдлмштән шултта болцхав. Эн джилин январь сарас экләд колхозникудт сар болгьн 5 арслн мөнәгәр аванс күч-көлснә өдр болгьнд өггддг болв.

Ода партийн баг олн коммунистнрлә хамдан социалистическ дөрлдә делгрүлад, улм цаарандн хөбнә белт элвәхмн, хөбнә тоог 1960 джилд 115 миньгн толгьа күргьмн, амн болгьна тоод мах, тос болн үс гаргьлгьяр Америкин Соединени Штатсиг өбрхн джилмүдин эргид күцәдг авхмн гисн төриг күцәхәр көдлмшән кеджәнә.

В. С. БУТЕНКО,
КПСС-н райкомин Мало-Дербетовск МТС-н зона сегләтр.

Өмн нүүрт йовх малчнр

гьа Бадм хәрүлнә.

1956 джилд хойр саалин гуртин үкрчнр хоорндан социалистическ дөрлдә кедж, үкр болгьнас 2000 литр үс саадж авий гидж би деерән даалгьвр авцхала. Тегәд тер джилин сүүләр негдгч саалин гуртин үкрчнр үр Хоохан Нәәмш болн Бовуна Эрджән хойр, үкр болгьнас дундлад 2503 литр үс саадж авцхав, хойрдгч саалин гуртин үкрчнр үр Байра Корна болн Муугьа Бадм хойр үкр болгьнас 2323 литр үс саадж авцхав.

Омск областин саальчнр дунд йилгьән өмн нүүрт гарснд, Омск обкомпарть болн облис-

Мөрн малин туст хальмг ямр улсинь келнәв. Хальмг күн мөрнәс кииснә гилг икл берк йовдл болдж тоолгдгиг цәәлгьгч эврәнн темдгүд болн учрмуд хальмг улсд баяцхадмн. Теегин күн гихлә, түүг күн-толгьата мөрнә зургин мөч гидж йирин санцхадмн. Теегин улс нигдж келцхадмн:

—Йовгьяр йовджд йовхш тигтлән,—мөртә күн киисдв! Хальмг күн йовгьяр йовхларн бүдрджд киисхнн дөт болджана. Йовгьяр йовджд йовсн му хальмгин бийн мөрн деер гархларн оньгдарад оддг мөн. Мөртә йовджд йовад киисджд үксн күүнә тускар зәнгь соньсхларн, хальмг нигджд сурдг мөн:

—Ягьад? Мөртәгьән хамдан киисджй?
Теегин күн талданар тоолдн биш. Ямр учр йовдлмуд харгьхла, күн мөрнәсн салад олгин тускар хальмгуд бас чигн келцхадмн: мөрн кемр туульад, ар-хойр көләрн зогсхла, ташр тер заамдн джолла тасрхла, эс-гихлә, довтлжд йовсн цагтнн олн-гатурн тасрхла, эс-гихла, мөрн толгьагарн газр хатхад, алс тусхла, тегәд оч күн мөрнәсн салдг мөн! Нань ягьдг болв чигн хальмг күн мөрнәс киисдмн биш.

Мөриг тимм әвртә сәәнәр эзджд-әдлжд чадцхадг улс, болв чигн терүгән партизанск авцгагарн эзджд йовцхадж. Чаньгс-хаана мөрн-цергин тууджлгч авцинь сергәджд авад, шин хаалгьд орулад, хальмг улсас йоста сән цергчнр кех кергтә баяджд. Шин төрджд бүрдсн дивизиг батчиригт болн даяни баядл-джи сәәнә некврмүдт сәәнәр дамшанин эркд, хальмг дивизиг Аәдрхнәс ууджид, теегәс холд, Шаругьин өбр бүрдәхмн гидж шиидгдсн мөн. Хальмг күн ямр зөрмг сән, гавшун даяч болдг болв чигн, цергин үүлдврт ямр джилвтә болв чигн тер теегән санад, түүндән тачалта болдг билә. Болв дивиздән идждләд авчксна хөбн хальмг күн үнн-голта седклтә советск күн

полком Хоохан Нәәмш, Бовуна Эрджән, Байра Корна болн Муугьа Бадмг күндлгьнә грамотар болн гарт зүүдг часмудар мөбрәлв.

Эн джил, эн дөрвн үкрчнр бас хоорндан социалистическ дөрлдә кецхаджд, үкр болгьнас 3000 литр үс саадж авхар би деерән даалгьвр авцхала.

Январин нег шинәс авн августин нег шин күртл негдгч гуртин саалин үкр болгьнас 2200 литр үс саадж, хойрдгч гуртин саалин үкр болгьнас 2180 литр үс саадж авсн баянә.

ДОРДЖИН БОКТА.

★
Амр-Санана Антона
„Мудрешкин сын“
гидг дегтрәс
★

болдж көдлмшч-крестьяна Улан Цергин йоста сән даячнн болдж хуврдг билә.

Би бийән даянә төр-керг сәәнәр эс меддг күн гидж тоолдг биләв, тегәд хальмг цергүдин штаб бүрдәхин тускар нанла хамдан мана даянә комиссар Маслов йовла. Тер бидн хойр хамдан йовад, республикин Реввоенсоветд күррәд, хальмг церг бүрдәх шиндвр гаргуулжд авлавдн.

Мадниг, мөндләд, гарад йовхар бедрхлә, Реввоенсоветин чледүдин негнн, намаг хурц нүдәр хәләчкәд, келв:

—Социальн революциг харсачнрин зергләнд хальмгуд орджахд би йир икәр байрлджанав. Хальмг улсд цугтаднн мини үр-иньгин менд келти.

„Социальн революц“ болн „Хальмг“ гисн үгмүд хамцад харгьад олснд, өврмдждә чинр баях болдж нанд меддгв.

Тегәд бидн, хальмгуд, элгн-садарн йилгьрхәс нань юм одахн күртл эс медджәсн билн, хальмгуд, цуг күмн-әмтиг сулдхлгьна төлә ноолджд йовцхах улсин зергләнд ордж зогсцхавдн!

Даяна кергүдин заагур Маслов бидн хойр Совнаркомд, Ленинд одад, „Хальмгин мал-агьрусиг харджд-хәләлгьнә болн хәрү босхджд өсглгьнә туск зака“ гаргьулжд авлавдн, харгьнджасн хальмгудт хальмг цә, эд-тавр, нань-чигн дөкь гаргьулжд авлавдн.

Республикин Реввоенсоветин даалгьврмудар штаб бүрдәхин тускар бидн Шаругь балгьснд ирүвдн. Көдлмшән эклн гилжәхлә, Маслов гөмтәд, Аәдрх ордж одв. Би ганцарн үлдкәд, Юговостфронтин Реввоенсоветәр дамджулад, даялдәнд йовсн Кануковиг дуудулжд авхулхин туск төр босхув. Бийиннн сургьджд дасхсн хальмг полктатган Кануков тийгхд өмн үзгә фронтд даялджд йовла.

Штабин толгьачд орчкад Кануков даянә-бүрдәлгьнә халхар зөвәр чадмг аргьга күүгьән медүлв.

Кесг даялдәнд ордж дамшсн, гар-бәрлжд ноолдгьнд кесг дакджд орлсн, даянә казармд баялгьнә күчр баядлгиг күтцднн медсн күн Кануков сургьдждах салдсмудиннн седклухаг, зань-бәәриг, юнь теднд дуту болджахиг джигтә сәәнәр гавц меддг билә. Янд-Мацга нутгасн урднн газаран гарч үзәд уга, гартан бу бәрдж үзәд уга теегин түүкә хальмгудиг тенькән угагьяр сургьджд асрад, даджрачирт дур-уга болдг уха-серл эндән орулад, революцин төлә уралан зөрдг төмр-бат баатрмуд, зөрмг ноолдачнр Кануков өсгджд гаргьла. Туунә дасхджд гаргьсн хальмг полкс Советск республикин хортдла

кесн алдр ноолданд дүүвр ке вәр орлцхала.

Үнн чик седкләри зүткджд революцин халхд орсн хальмгудин тускар келхлә, хамгин түүрүн болгьджд Городовиковин, Кануковин, Хомутниковин, Шалхаковин, Сафоновин, Ангулән Арлтана, Муевин тускар келх кергтә—тедн хад мет бат, чик ухан-седклтә, чаньгь-чириг, баатр цогцта, үнн революционермүд болжд бийсән медүлцхалә.

Олн-әмтнә мел өр дотрас гарцхасн энгьгин улс дундас Улан Цергин сән медрлтә баатрмуд болн толгьачнриг алдр революц өбдлүлжд өсглә. Алдр революц эс болсн болхла хальмг Городовиков революцин аярмин улан маршал болш уга билә.

Мөрн цергин тавдгч өбнн нерәдсн статьядан Кузьм И. Н. иигджд бичнә: „Мана өмнәс дәвржд йовсн мөрн цергиг толгьалжд йовцхасн орсмуднн чигн, газдин ордин улсмуднн чигн мөбрәр даялдлгьнә кергиг элдв сәәнәр медцхадг улс баяснн. Деникин болн Калелин генеральн штабин академ Арәсәд төгсгәсн деерән бас чигн Франц төгсгәсн мөн. Тедид нөкд болдж, даянә әвртә эрдмтә болн мөрн-цергин кергин туст ик дасмджда офицермүд болн генералмуд Францас болн Англәс ирцхәсн мөн.

Теднә өмнәс билн Буденниг, Ворошиловиг, Городовиковиг, Морозовиг, Зотовиг, Тимошенког, Опанасенког болн нань чигн тимм улс йовулцхалавдн. Тедниг урднн кен меддг билә? Эн дүүвр командирмүд ямр „цагьан ястирин“ тохмас гарцхасм? Академ баятхә, нам даянә ямр училищд сургьуль сурджд, тедн даянә эрдмтә болцхасмб?

Уга, командин өбдән көдлмшт тедниг өбдлүлжд өргджд күргснн теднә көдлмшч-крестьяна олн-әмти болджана. Олн-әмти теднд нигджд келснн: „Мөрн церг тосхцхати, түүтәгьән диилжд йовцхати“.

„Цагьан ястириг“ болн баячудин өмнәс көдлмшч-крестьяна олн-әмти аярмин командлач болгьджд угатә - крестьян улсас гарсн унтер-офицер Буденниг өбдлүлснн, Реввоенсоветин член болгьджд, урднн цергт тас цергджд үзәд уга баясн көдлмшч йовсн Ворошиловиг өбдлүлснн, вахмистр эс-гихла унтер-офицер йовцхасн Зотовиг аярмин штабин начальник болгьджд, Опанасенко, Городовиков, Морозов, Тимошенко ахта улсиг дивизмүдин начальниккүд болгьджд өбдлүлсн мөн.

Тенгә хазга атаман болгч Краснов гилг генералин туст таарлт уга баядг цагьачудин нег журналист, тер генералин уулдврнн шалад, нигджд келснн: „хазг цергин заквирг сәәхн үгәр бичнә гисн большевикүдиг диилгьн болдж тоолгдәд одш уга мөн.

(Цаарандкнн дарук номерт)

Мана чидлин булг

Мана орн-нутгин олн келн-амтнă ах-дў болдж уурлгън болхла, социалистическ обществиг уралан йовулдж йовхн лавта болджана. Тегад чигн, советск амтс тер уурлгънăсн чидл авч, КПСС-н XX-ч хургин болн терунă хбн гарсн, партин болн правительствин шиидвмуд кўцаджацхана.

...1957 джиллин май сар. Западн района „Пролетарская победа“ гидг колхозин 4-ч комплексн бригадт тўрўн 12 халымг őrк-бул, гарсн-тўрсн газрун ирцхав. Урдн бāсн колхозникуд—орсмуд, ахнрдўунрāн тослжахшнџг тедниг тосцхав. Шведенко Федор, Куминченко Егор, Седых Евдокия, Лейко Ксения болн нань чигн колхозникуд кесг халымг őrк-булиг эврāнн гермудт орулцхав.

—Уутьхн болвчн, гундл уга болх, йир юугъарчн дōннх санатавдн,—гидж бāарн улс келцхав. Шин ирджах улст терунас улў дōнџг уга болджана. Цаарандн болхла, колхозин парвлāнчн, колхозникуд дōнџгāн улм элвāцхав. Шт хаалгъд—мана орн-нутгин дорд захас, Халымг танџгъд иртлāн, зāрм ирджах улс цагзуур эдлврār хātār болцхав.

Энунднчн колхозин парвлан болн ахлачн Дедов Федор Иванович дōнџгāн őrцхав. Тўрў-зудўгнн колхоз эврāнн хотхоолин складас, тасрхан уга болгъсн őrмгār, махар, тосар, усār болн онџгданчн хот-холар дōнџв. Терунас талдан олн őrк-булмуд, хārў őrлгън угагъар колхозас 1,5-ад, 3-ад центнер цагъан гуйрин буудā авцхав.

Дулан őrдрмуд эклād болс-нас нааран, коммунист П. Ф. Астанина гардджах 4-ч комплексн бригад бāах Малый гидг уутрт амтн бāадг гермуд тосхлгън őrгār делгрв. Шин ирсн улс эврāнн гермуд бārлгънд āлдн болвчн, ик чигн, бичкн чигн кергт, тер куутрин бāарн орс улсин дōнџ-нōкдл багтад бāацхав. Бригадир Астанина дуудврт багтдж, шин ирсн колхозникудт гер бāрдџ őrлгънд Нечепуренко Галина, Ломакина Вера, Цыганко Клавдия, Коваленко Раиса, Будко Раиса тўрўн болдж шунцхав. Тер улсин шавр кирпич келгънд őrлсндн халымгуд Дарбаков Бадм, Бакинов Анатолий, Гаврилов Алексей, Дорбинов Николай, Михайлов Александр—едн ик гидгār ханцхав.

Малый гидг куутрт халымг-орс-уга, ни-ницнџгъу кевār, кōдлмшāн келдād бāацхана. Кен-негндāн кергтā цагтнџ

Шин отармуд бўрдāгдв

Приозерн района „Чкалов“ совхозд эрт гарсн хургъдиг экāсн йилгългън эклчкв. Эн совхозин дōрвдгч фермд—тавн отар хургъга хбдāс хургъдинџ йилгъхлā, хургъдин дōрзн отар гарв.

Хургъдин отар бўрдāхин 69 наста Мōнкеев Урвдџур нигдџ келв:

—Би медātā кумб, ода тракторн бригадт ус збōджāнāv.

дōнџ-нōкд болцхана. Лысак Алексей гигъād бāарн кун бийлāн гер бāрхд халымгуд Ульдинов Николай болн Гаврилов Алексей хойр чидл кўрмгārн нōкд болцхав.

Одр, сар днџгрād, олн келн-амтнāс бурдсн ни-ницнџгъу őrк-бул болдж, тосхлтин кōдлмшт килмдџтā кевār кōдлцхав. Тārā хурахин 6мн тосхлтин кōдлмшиг багърулдж авхмн гисн саната улс, седсндāн сāн кевār кўрцхав. 9 гермудиг чилāгъād, халымгуд őrдж одцхав, улдсн 7 гернџ белн болджана. Теднāс нань бāарн 6 улс герāн бāрдџ чилāцхав.

Белн болсн гер болгън газак ўзмджārн кўнā седкл байрдулм сāахн. Урдн бичкн, Малый гидг куутр, ода болхла 6сād-6ргдџād. шин-шин гермудār кеерād бāанā. Бāарн улс хуучн гермудāн хамхлад, шинāс гермуд бāрдџāнā.

—Эн хавр уульчин ут туршарт тārсн модд йир сāн гидгār ургъдж бāанā. Удл уга, мана Малый гидг бичкн куутр бичкнārн бāагъād бāахм биш, ик гидг нер зўўх збвтā, гидџ тер куутрин келцхав. Тийм болхн лавта.

Орк-булд, лжиргъл-бāадл биш, халымг-орс улсин ни-ницнџгъуинџ колхозин кōдлмшт ўзхлā байрта болна.

Лысак Петр Макарович урч болдж, Гаврилов Алексей халымгта кōдллџ бāанā. Малый куутрт иртлāн Алексей болхла урна тусд медрл уга бāасн бийнџ, ода болхла йосар урлнā. Тер тоот болхла Петр Макарович, эврāнн гаргъсн кōвуншнџ дурлдж, Алексейд урна тускиг дасхснā нилч болджана.

Ах хбōч Горобец Григорий Дмитриевичин нāаднр хбōдин отар колхоздан сāанд йовнā. Хбōчнр болхла эврāнн кōдлмшāн килмдџтā кевār кегъād, хбōднџ таргън-цатхлнџ, гару, гем-зовлнџ уга бāацхана. Тер бригад хбл ўвлзх кошаран белдād, дулан хаша-хаац шинāс бārād, хбл идх 6сāн белдџ ўвлзнџгдāн хурав. Тер тоот кōдлмшт хбōчнр Дарбаков Бадм болн Овшинова Пелагея хойр бас ик кучāн őrцхав. Тегад чигн, бригадир ўр Астанин, колхозин ахлач ўр Дедов болн нань чигн специалистнр дурлдж мактцхана.

Шидр колхозин парвлāн Дарбаков Бадм чинртā тōр, нег отар иргўд 6гч, хбōч орулв. Ур Дарбаков келв:—Эврāннџ багш Горобец Григорий Дмитриевичин заасн заавр болн дамшлтиг цугтнџ олздлџ, даалгъсн даалгъвриг кўцахв.

Анџгнн кōвун Аāt ач кōвун Кōгшā хойриг дахулад—гурвулн хургъдин отар орнавдн. Аāt ах хбōч болх, бийм хойрдгч хбōч орнав.

Ах хбōч Бамбин Аāt болн хойрдгч хбōч Мōнкāн Урвдџур хойр, хургъдан йилгъдж авад, кеер хошарийōзчā, шан отаран йир ницītāгъār, килмдџгъār хāлādџ бāацхана.

БАМБИН БООВА.

Келсн угнџ, энунā кесн кōдлмшāсн холд оч бāахш. Ончта кевār кōдлснднџ ўр Дарбаковиг колхозин парвлāн мōрālв.

Саалин ўкрмудин 2-ч фермд орс кўуклā хамдан саальчнр болдж бāах халымг куукл Улузганова Мария болн Докурова Вера хойр кōдлнā. Хойр сар хооран Мария Вера хойр ўкр ягъдж саадгнџ меддг уга бāадџ. Ода болхла эн хойр кўукн килмдџтā кōдллџ улсин тоод йовцхана. Тер хойр кўукнд чикār, ўкр ягъдж саах, ямаран кевār асрдџ-хāлāхд ик дōнџгāн бāарн улс, хуучн саальчнр 6гцхав.

—Бидн Верата хоюрн ик гидгār, цуг саальчнрт болн мана ах саальч Фоменко Аняд ханджанавдн,—гидџ Улузганова Мария келнā.

Ницнџгъу, байрта кевār бичкн куутрин багъчуд эврāнн сул цаган олзлнā. Бурул болад оркхнџ, куутрин захасн зах кўртл баянд украинск утар татсн дул чигн, шулу-шудрмг, сергмдџтā орс болн халымг бингъин айсмудчн орулад татад, халымг кōвун орс кўуклā, орс кōвун халымг кўуклā эрглād биылцхана.

Ни-ницнџгъу кевār альк келнā болв чигн багъчуд колхозин кōдлмш келдād, хамдан наадад-инāгъād йовсн, бийсиннџ хоорн-хоорндан келх кўундхнчн, дурн-седклднчн цокалта болджана.

Тийгч чигн збвтā. Социалистическ тосхлтд, тийм 6брхн, алькчн келн-амтс, нег идџл джиргълтā-байрта бāахнџ ил.

„Пролетарская победа“ гидг колхозин 4-ч комплексн бригад ўвлнн малин хот белдлгънā сара кōдлмшин дōрлдāнд, намрин тārā тārлгънд, алькднџ болвчн тўрўнд йовлгънџ болхла, орс-халымг уга цугъар чидл-эрдмāн негдўлдж, нег ни-ницнџгъу őrк-бул болдж кōдлснā аш болджана. Тедн болхла мах, ус, тос болн нань чигн малин эдл-уш элвāхмн гисн Коммунистическ партин дуудврт хārў гидџ, шин диилврмуд бāрдџ, Алдр Октябрин 40-ч джилā 6бнд белдџацхана.

И. МИУСОВ.
п. Башанта.

ЗУРГГ: Халымг ганџгъчнн погреб-союзин хозмагин хулдач, ончта сāанар кōдлџ А.И.Завьялова. Астахова Рансин фото.

ДИИЛВР БĀРСНД—УЛАН ТУГМУД

Колхозмудар, совхозмудар, МТС-ār, ОТФ, МТФ, бригадсар кегдџ йовх социалистическ дōрлдāнā ашиг Сарпинск района КПСС-н райком болн куцагч комитет диг-дарагъинџ кев.

„Гигант“ колхоз (ахлачнџ ўр Жуков, парторганизацин сеглāтрнџ ўр Лимарев), Чапаевин нертā совхоз (директорнџ ўр Ткачев, парторганизацин сеглāтрнџ ўр Пичко), Мало-Дербетовск МТС (директор ўр Дьяков, парторганизацин сеглāтрнџ ўр Шевченко)—едн дōрлдāнд диилсн болдж гарцхав.

Эн организацин коллективст КПСС-н райкомин болн куцагч комитетин улан туг 6гх мōрā темдлгдв.

„Гигант“ колхоз бод малин 99 процентинџ, хōн-малар болхла 99,7 процентинџ менд бārснд, джил эклнāс нааран саалин ўкр болгънас 983 литр ус, тер тоод июль сард 133 литр ус саадџ авч. Нег 6ндлгдг така болгънас 76 6ндлг авч. Гурвн кварталин эргцд малас гардг эдл-уш 6глгъāн: ноосар—114 процент, 6ндгār—99 процент, махар—97,2 процент, усār—75,5 процент куцав. Мал 6сглгънā зурагъан: ўкр малар—113,5 процент, хōн малар—107,5 процент, тер тоод тōл 6гх малар—110,3 процент куцав. 6вснā хадлгъна зурагъан 132,2 процент куцадџ.

Чапаевин нертā совхоз ўкр малан 99,1 процент, хōн малан—97,6 процент, хадгълв. Ноос орулдж 6гх зурагъан 125 процент куцав, мал 6сглгънā зурагъан: ўкр малар—107,4 процент, хōн малар—

106,9 процент, тер тоод тōл 6гх малар—111,1 процент, 6вс хадлгъна зурагъан—73,4 процент, силос дарлгъан 64 процент куцав.

Бас, кесг сāн коллективст темдлгдв: Мало-Дербетовск МТС-д, ўр Суриковин гардџах 9-ч номертā тракторн бригад 6вс хадлгъна зурагъан 159 процент куцав, хадсн 6700 гектар 6вснāс 6400 гектарнџ скирдлгдв. Ильичин нертā колхозд ўр Саенко гардџах МТФ-н коллектив цуг малмудан бурн-бўтн хадгълдж, долан сарин эргцд саалин ўкр болгънас 715 литр, тер тоод июль сард 191,5 литр ус саадџ авч, ус орулдж 6глгънā зурагъан 73 процент куцав, эс гидџ джилдāн диглгдсн 50 минџгън литрās 36999 литринџ 6гчкв. Увлз-нџгур 281 тонн малин хот зббв. „Путь к коммунизму“ гидг колхозд, ўр Лялинā гардџах 4-ч номертā ОТФ-н коллектив хōн малан—99,4 процент, „Степной“ совхозин ўр Литвиновичин гардџах 6деленџ хōн малан 99,9 процент, ўкр малан—100 процент бурн-бўтн хадгълв, 6вс хадлгъна зурагъан—116,8 процент куцав, малд 6гх 5760 центнер 6всн белдлв, туунāс ўвлз-нџгур 5500 центнернџ зббгдв, бас 1500 центнер солом мал ўвлзх бāарнрўр зббгдв. „Степной“ совхозин эн 6деленā кōдлāчнр эврāнн кучн-чидлārн малдан шин хаша-хаац, катк тосхдџана, тугълмуд бāах хаша тосхад дуусгдџана.

Алдр Октябрин 6бнд нердсн социалистическ дōрлдāнд диилвр бārсн эн коллективст улан тугмуд 6ггдхнн.

ЭЛЮЕВА Б.

Теегин бичкн эздўд

Халымгин хотл Элст балгъснд бичкн натуралистрин танџгъчин 1-ч слет болв.

11-н часла балгъсна паркд цуг райодас, тārād ургъадџ авсн зер-земшāн, зарм-буудāгъан авч ирсн 80-д шаху сургъульчнр хурицхав.

Школ болгъна бичкн натуралистрин нерн деерās теднā бригадирмуднџ танџгъчин комсомолин комитетин 6мн рапорт 6гцхав.

Тер ирсн, тārā тārлгънā бичкн эздўдиг ВЛКСМ танџгъчин комсомолин комитетин сеглāтр ўр Б. П. Надбитов йōрāv.

Парадин хбōн тедн балгъсна культурин Герўр одад, кен ягъџ кōдлсāн кўундцхав, кōдлмшинџ дамшлтан цāалгъдж 6гцхав.

Биологин багш А. В. Калачинова, школмудар бурдāсн сургъульчнрин бригадмуд ик сāн тōр болджахин тускар келв.

—Сургъульчнр эн тārāнā, багцин дамшлт дасад, эк-эцкдāн колхоз-совхоздан дōнџ-нōкд болдж, тōрснн орн-нутгиннџ эрки куч-кōлсчнр болдж чадџана,—гидџ Антонина Владимировна келв.

Эн багшин хбōн, Башантагъас ирцхāсн Толя Черненко болн Нина Паречная, Сарпагъас ирсн Саша Колчанова, Элстās Надя Капулова, Люся Сергиенко болн талдан чигн кесг сургъульчнр, зунин туршарт ю кесāн, ямаран ургъц авсан, цааранлнџ ю кеджахāн болн эврāннџ ўурмудиннџ тускар келцхав.

Культурин Герин 6нцгд, тер бичкн-натуралистрин мана халымгин 6ргн теегт тārād ургъадџ авсн зер-земшин зарм, буудāн гāахул болв.

Слетд ирсн бичклуд, хоорндан тārāнā экār белг 6гцхав. Улгўрлхд, Башантинск дундин школин сургъульч Нина Паречная, Целинн района Троицк дундин школас ирсн Остапенко Вялџ, „Персикум“ гидг ичмāнā болн „Ляллемянция“ гидг тос 6гдг 6вснā экār белг 6гв.

Кесг сн бичкн натуралистнр танџгъчин комсомолин комитетин Кундтā грамотар ачлгдсн деерāн, дегтрмудār белг авцхав.

Асхнднџ тедн кинофильм хāлāцхав.

Теегин бичкн эздўд ингџ ухан-седклāн, медрл-дамшлтан хувацџ, ирх цагин ик кōдлмшд бийсāн агсх болдж куундцхав.

А. БАЛАКАЕВ.

Мана келнэ төрмүдин тускар

„Хальмг унн“ 57-ч номерэс эклэд мана хальмг келнэ зокалин туск чинртэ ик күүр-куундвр гарчана. Эн куундвр эклсн—мана келнэ тосхлтд кергтэ берк-бачм төрмүд элвг болсна лавта темдг.

Сул давсн олн джилн эргцд мана келнэ тосхлт дбдн гарсмн биш, эн йовдлин му ашиг дардж, шинэс икэр гуджрдж, эврэ келнэ зокалин дигинь күүцэдж, тогтадж авх збвтвдн.

Танггчнн олн күүч-көлсчнрин дунд мана Коммунистическ партин гол төрмүд цээлгвврн кбдлмшт мана бар ик чинртань лавта. Тер учрар, мана газетмүд, даруггас барлгдх литературин хуранггус олнд медгдх, тодрха болн урн-сээхн кел эдлх учрта. Күүч-көлсч олнд эс медгдг, теднэ уха-седкл эс авлдг болхла, мана барлгдсн үгин чинрн дбдн болшго.

Эн тускар сансан келхлэ, мана келнэ тосхлтд иим шишлнэ цббкн төр баянэ:

1. Хальмг келнэ грамматикин фонетика гидг аньгинь диглхмн.

2. Талдан келнэс хальмг келнд орн угмүдин чик бичлгнэ зокал тогтахмн.

3. Орсас хальмг келар орчулггнэ гол төрмүдин диглхмн.

Ямаран ик байн келн болвчн олн-зүсн йилгглтэ (диалектмүдтэ) болдг юмн. Орс келн болхла, урдн кесг райодар бвэрц-бвэрцэр келгдгд баясмн. Болв, ашдн орловск-курск диалект олна келнд тохрсн болдг, тер келар орс алдр бичччнр нэрн-хурц произведеньсн бичсмн. Ном-сурггуль тер келар делгрснд, букл орс келн тегэд тер диалектар негнд тохрсн болдг.

Мана хальмг келнд тиггдх йилггрдг хойр ик диалект баянэ. Эн хойр диалект дөрвд келн, торггуд келн хойр гидж йилггнэ. Эн хойр диалект Китдин Синцзян гидг районд бас баянэ. Болв, эн хойр диалект хоорндан дбрдшго хол гидж келдж болшго. Хоорндан иджл, иджлэсн йилггнэ багь. Улгүрн, „горн“, „овл“, гидж келнэ; торггуд улс тертустан—„гурвн“, „увл“, гинэ. Ахрар келхд, эн хойр диалектин йилггврн хойр зүсн эгшг ас орулсна учр.

Алькнэ сәнб, алькнэ мув гидж зүткэд керг уга, миниггяр болхла, дарук болх келнэ тосхлтин конференцд эн төрин туск нег лавта шиидвр гарггяд батлчкхмн. Торггуд диа-

лект олнд тодрха, тегэд хальмг барин келнд эн диалект нур-ггдлж олзлгдджана. Тер юнг-ал гихлэ, эн диалектин эгшг ас олзлггнэ зокальн амр. Амринь, нег үгин эклцдн хату эгшг харггхла, тер тийм эгшгүд мел дарандан харггнэ (улгүрн: „морджана“, „мана“—торггудаггяр, дөрвдэггяр, урдн болхла, „морджана“, „манэ“). Нег үгд зүсн эгшгүд эрхла (эс-гихлэ хату—а, о, у; эс-гихлэ джбблн—а, б, ү) бичхд, бичкүдт заахд амр.

Болв, дөрвд диалектин чинртэ хамгн мана келнэ зокалд икэр орх збвтэ. Дөрвд диалект бас ончта ном-эрдмин күүл болдж йовсмн. Мана нарт делкэд туургсн нэрн-келни үнтэ эрднн, „Джанггяр“ Багь-Дөрвд келар бигдсн (лавлад келхд, Багь-Дөрвдэ, Ик-Бухса Овлан Элэ гидг берк джанггярчас соньсдж бичсмн).

Уулнэ залггдсн, мана келнэ хадвр болнэгшг аясин туск (ахрар, хальмг келнэ фонетикин туск) нег цббкн үгм эн.

„Хальмг унн“ 65-ч номерт Бадмин Дулахн, хальмг тод бичгин тускар бичдж. Ур Дулахн тод бичгин чинрт сн

үн бгэд, тер бичгин олзта хамгинн тускар олн чик юм бичдж. Улгүрн, урдн „кбдблмбш“, „чилиху“ (чилх), „болодог“ (болдг) гидж бичгдгд баясмн. Номт Зая-Пандитин тод бичг батрдж йовх цагт, хальмг улс тиггдх, мел ниилвр болгнд эгшг а орулдж келдг баясн болх збвтэ.

14-15-ч зун джилмүдт хальмг келнд үгин ниилвр (слог) болгнд тодрха эгшг а (гласный звук) баясн болх гидж тоолдж болхмн. Болв, келнэ зокал, фонетикин зокал нег кевэр баядг юмн биш, цаг ирхлэ, нег зокальн уурад, ормдн талдан зокал бурдэд баядг збвтэ. Тегэд, „кбдблмбш“ гидг үгин тодрха сүл хойр эгшгн, тодрха болдган уурхла, ода бидн „кбдлмш“ гидж бичнэвдн. Болв, эн чик биш, миниггяр болхла, тодрха биш эгшгинь эрк биш темдглхмн.

Тер дотран ур Дулахн чилгчнр чик бичлгнэ нег „зүткэтэ“ төр баяхиг зааджана. Тер үг йорта, зүг невчк дутата. Улгүрн: „күрн“, „арат“, „Балм“ гидж биччтэ угмүдиг „күрнэ“, „арата“, „Бадма“ гидж умшнавдн, зүг чилгч үзг („а“ гихлэ чик) буклдэн келгдхш, дуудсн цагт буклдэн тер соньсгднэ,—гидж Ду-

лахн бичдж. „Буклдэн соньсгдлго“, тодрха биш а (редуцированный гласный звук, неясный гласный) хальмг үг болгнд гилтэ харггнэ, тингчкэд, үгин дунднчн, үгин сүүлд чигн баянэ. „Бадма“ гигэд дуудхла, сүл эгшг „а“ болдж тодрхаггяр соньсгднэ, „Церен“ гидж дуудхла дунд йовх, хойрдгч ниилвр тодрха „е“ („э“) гарч ирнэ. „Хальмг“ гисн үгд нег эгшг „а“ темдглнэвдн, болв эн үг хойр ниилвртэ, хойр эгшг айтэ. Тодрха „а“, тодрха биш „ы“. Ниилврн салггяд келхлэ, лавта соньсгднэ: „халь—мыг“ (хойрдгч ниилврт түргн (ахр) „ы“ баянэ).

Эн түргн эгшг аясин эрк биш темдглхмн, эс темдглснэ учрар олн зүсн буру йовдл харггяд, мана келнэ тосхлтд ик гидг дарлт болад баях йовдлта.

„Хун“, „зан“, „цан“ гидг үгмүд сүл эгшг угаггяр бичгднэ, тер зууран эн үгмүд сүл эгшгасн кблтэ, наадкесн талдан зокалтаггяр киискгднэ (хбн—хбднэ, зүг хун—хунин). „Хальмг унн“ (№58) „Уршгта туула“ гидг хбкрлггнд „Тинггж келэд, барс туулад докья бгнэ“ гидж барлата баянэ. „Туулады докья бгнэ“ гисн болхла чик билэ, сүүлин эгшг угаггас кблтэ барст туулдг гем ирсн болдж гарчана.

Мана хальмг келн монггыл унэгта гурвн (монггыл, хальмг, бурят) келнэ негн. Наадк хойр төрл келнд эгшг аясн йир тодрха. Улгүрн: „хойр, гурбан, дурбан, үгэтэй мэдүүлэл—нүүдые“... „хойр, гурвн, дөрвн, үгтэ заныгсиг“...), „збблн тэмдэг“ (джбблн темдг). Эдү метэр халх-монггыл келнд эгшг ас бас тийм кевэр темдгднэ. Болв, мана келнэ тодрха биш (түргн) эгшг мууггяр, лавта бишар соньсгддгн, амринь хаяггяд, хойрхн темдг авч болхмн. Шишлнэ ар эрднн тодрха биш аяггнн темдг „ы“, бмн эрднн тодрха биш аяггнн үзгн „ь“ болхла чик. Кбдлмш гисн үгиг иигдх бичхмн: кбдлмш „(кбдл)“—глаголин закгч янзин унэг деерн „мьш“ гисн залггвр ирджана), „хальмг“, „ташмг“, „зорхн“ гисн үгмүдиг „хальмыг“, „ташмыг“, „зорхын“ гидж бичхмн; „кермн“, „сүүдр“, „зүркн“, „зүсн“, „мөрн“, „унн“ гисн үгмүд ним болх: „кермн“, „сүүдр“, „зүркн“, „зүсн“, „мөрн“, „унн“.

КИЧИКОВ А.

Хойрдгч тракторн бригад негдгч орм эзлв

Одахн Элстинск МТС-н 2-ч тракторн бригадт кбдлджэх механизатормудин хург болв. Тер хург деер нег төр тавгдлж күүндвр кецхав. Терн—ик урггч урггядж авсн тракторн бригадт Улан туг дгхин тускар.

Хойрдгч тракторн бригадин механизатормуд, хамдан колхозникудта тара тэрлгнэ болн асрлгнэ кбдлмшт йилггнэ саянэр оньган бгсн учрар эн джил зураггяр нег гектар

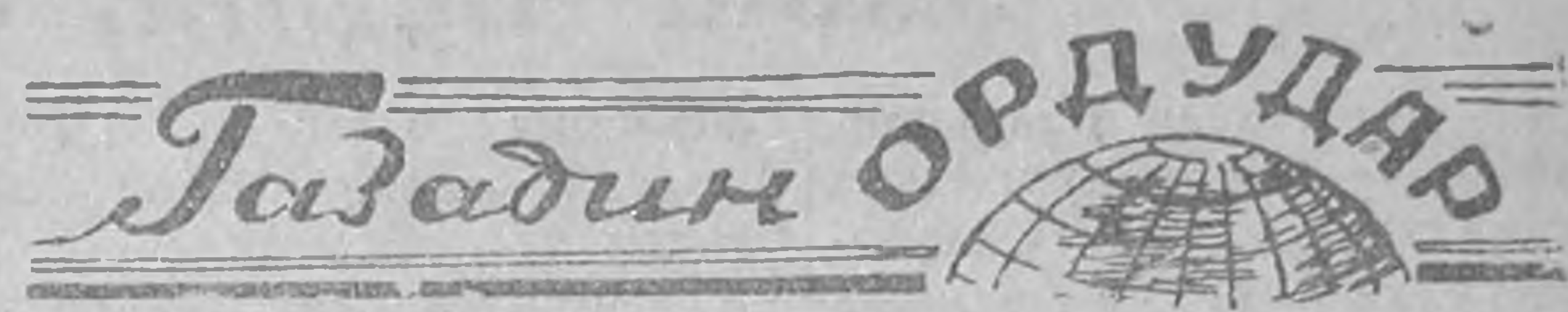
тэрсн тэранэс 8,2 центнер урггч авх баясн болхла, дундлад нег гектарас 10 центнер урггч урггядж авсн баянэ. Тегэд, снн урггч урггядж авсн бригадиг МТС-н партиин болн профсоюзн организац Улан тугар ачлв, дакад МТС-н директорин закврар 500 арслнэ мбнэгнэ мбрэ бгдв.

Ода, намрар тэрдг тэраг саянэр тэрдж урггяхин төлэ эн тракторн бригад социалис-

тический дбрлдэ делгрүлдж, снн урггч урггядж авхар ноолддж йовна.

Эн хург деер ур Богословский Н. И. иигдх келв:—Би „ДТ-54“ гидг тракторар кбдлсн түрүн дбрасн авн, кесн кбдлмшиг цугтнэ газр хаггылгнэ тоод хуврүлхлэ—1400 гектар газр хаггылгнэ кирцэтэ кбдлмш кенэв, гидж бий дееран даалггвр авчана.

А. ВЕЛИГУРИН.

„Догунбао“ газет Япола правительствин политикин тускар

Августин 19-д „Догунбао“ газет Япола правительствин газетин политикин тускар статья барлдж.

Японь болн Америк хойр хоорндан кесн „Аамшг уга баялгнэ пактар“ США-н правительств Япола правительствин збвшал угаггяр Японур ядерн селм зббдж барх йоста гидж августин 16-д парламент деер Япола премьер-министр Кисин үг келлгнэ тускар бичхлэрн, Япола олн амтнд күүчэр бгсн тер пакт, япониг америкн даянэ тбгала күүлдж бардхжх, Америклэ адл биш йос Японд бгчэх бооцан болджахиг премьерин келсн үг тодрхаггяр үзүлджанэ гидж газет темдглджанэ.

Эн пактиг уга кехин төлэ босцхаджах япола олн амтнэ некврмүдиг Кисин төртэн эс авчачиг, терунэ келсн үг медулджанэ гидж статьяд келгдджанэ.

Атомн болн водородн селм уурулхин төлэ кесн нарт делкэн гурвдгч конференц хаагдсн бдр, Кисин үг келсн учр оньг бгүлджанэ. Керм, эн конференц атомн дэ кехин бмнэс ноолдлгнэ делкэн күүчн-чилд үзүлггнэ темдг болдж гарчачхла, Кисин келсн үг болхла, америкн даясчнрин болн

тедниг японд дбнндг улсин ухан-седклиг татна.

США-д олад ирснэ хббн, Кисин келсн үгд, Китд-Япон хойран хоорндк баядл ясулшго тийм худл-ховар Китдин олн амтнэ бмнэс хортна үндстэ даврлгь кеснэ тускиг заах кергтэ.

КНР-н тускар Киси кесг дакж харилсн уулдврмүдинн тускар Китдин правительств болн олн улс хойр нудан аньдж, тагчг баяшго гидж газет бичдженэ. Эн бийн болн энүнэ правительств ода күүртл чигн эвранны ухаггян солэд уга. Атомн дэ Азийд кехин төлэд Япониг америкн даянэ шивад тохрадж авхар седдженэ.

Атомн даянэ аамшг баяхиг, арлмуд деер баг-никт амтн баях Японд нег үлү аамшгтэ болджахиг зааггяд, чилгчэрн газет иигдх бичдженэ: „Келн амтн онц, тустан баялгнэ төлэ, демократин болн ни-тбвкнүн баялгнэ төлэ Япола олн амтнэ кеджэх унн ноолдаг Китдин олн амтн чанггь кевэр дбнндж, США-н болн Япола реакционермүдин цуг зураг хамхлдж хайхмн. Бидн чанггь кевэр Кисид селвг бгчнэвдн: ухал, эс гихлэ, чи бийдэн даадж чадшго уул авхч“.

Стерлингин чинрн буурлгн

Англин чиннүр стерлингсн чинр делкэн рынкд дорагшан ордж килврдж баяхин тускар болн Западн Германа маркин чинр нег кемд улм бблдж баяхин тускар англин бар ик гидгяр уумдж, нуувр уга, аамсдж, шидраггя соньсхджана. Политическ чигн, экономическ чигн халхд Западн Германа чинр ббдллгн, юмна түрүнд США, североатлантическ блокд орцхадг орн-нутгудас авч, Германияд нбкд болдж дбнэ бгчэхин учрар болджана гидж ухалдж медхиг кесг газетс зааджацхана. Западн Германа экономи-

ческий бслтиг Англин орн-нутг-ла дунггүлхлэ, нег үлү хурдар кегддж йовхиг темдглэд, ФРГ наадк ордудас деер баялд баяхн, Западн Германияд даянэ зер-зевэр тетгхд англи чанр ик гару гарггджах учрар цаялггдлжана гидж „Дейли экспресс“ газет темдглджанэ. „Тер кевэр англин политик тоолвр уга йовдл гарггджана. Немшнр күүчтэ болхд дбннхлэрн, бидн эврэн бийсэн сулдхджанавдн. Терунэ хббнн, тедн бийсн мана чидлиг нег үлү икэр султхх“,—гидж газет бичдженэ.

Заклгнэ күүчэр

Буэнос - Айресд америкн ордуд дунд кегддхэх экономическ конференцин куундвр эклв. Конференцин кбдлмшт орлцджанх Латинск америкн цуг орн-нутгут (Венесуэла угаггяр), США, Америкн гусударствсин организацмудин, реконструкцин болн бслтин делкэн банкин, нарт делкэн мбнэгнэ кбннэгн, экспортн-импортн банкин болн америкн олндунд кесг организацсин представительмүд.

Экономическ төрэр олн-дундин бооца кех, экономическ бслт делгрүллггиг мбнэгяр тетгх, газетин ордудла худлгуулгэ бгдгжүлх, техническ халхар болн транспортин тускар орн-нутгуд хоорнд залгглда гарггх—тийм төрмүд кон-

ференц куундхиг Латинск америкн орн-нутгуд седцххмн.

Болв зүг, америкн барин заныггсэр тоолхла, США-г залдг улс, тер деер заагдсн төрмүдиг шиидж, негн деерн гарггхар седдххш. Латинск америкн орн-нутгудиг худлгуулгэ келгнэ орчд, америкн монополистр мбнэгнэ олз-ору гарггдх авлгнэ болн сырьен кбннэ кедж авлгнэ ормд баялггхяр седцхана.

Латинск америкс, Америкн компаньс орулдж бгсн мбнэгнэсн кесг холванар давдх олз-ору гарггдх авчана гидж „Куэстра палабра“ нертэ Аргентина газет соньсхджана.

Орч редактор С. КАЛЯЕВ.